

בענין גר שנתגייר כקטן שנולד

ובני שמעון גו' ושאלו בן הכנענית (מו, י)

קושיית המהר"ל איך נשא שמעון את אחותו, ותירוצו דהויא אחות מאם

פרש"י, בן הכנענית, בן דינה שנבעלה לכנעני כשהרגו את שכם, לא היתה דינה רוצית לצאת, עד שנשבע לה שמעון שישאנה. ופירושו שאין לומר כנענית ממש, שהרי אברהם ציוה שלא יקח בנו מבנות הכנעניים, וממילא לא יתכן שיעקב יניח את שמעון ליקח כנענית, אלא ודאי בן דינה הוא שנבעלה לכנעני.

והקשה המהר"ל בגור אריה איך נשא שמעון את אחותו, והרי לעיל פרש"י (בפרשת וירא) עה"פ גם אמנה אחותי בת אבי אך לא בת אמי, דמשמע אחותו מן האם אסורה פ"א אפילו לבנ"ח והרי האבות ודאי קיימו דיני בנ"ח. ותירץ דהך תנא ס"ל דאחותו מן האם אינה אסורה לו, וכן יש תנא בפרק ד' מיתות, ושם פרש"י דאותו תנא ס"ל דהא דקאמר אברהם אמנה אחותי בת אבי ולא בת אמי, לא שאחותו מן האם אסורה, אלא קושטא דמלתא קאמר שהיא אחותו מן האב ולא מן האם,

האבות קיימו כל התורה

עוד הקשו המפרשים והמהר"ל, דהרי האבות קיימו כל התורה שידעו אותה ברוח הקדש והיו מקפידין שלא לישא כנענית, ואיך לא הקפידו על ערוה דהוא אסור מן התורה, וכדאשכחן ביעקב שנשא ב' אחיות, ועמרם שנשא דודתו ויהודה את כלתו.

ותירץ בשם יש מפרשים, דאע"פ שהאבות היו מקיימים את התורה כולה, מ"מ היו צריכים לקבל עליהם את התורה כגרים שנתגיירו, וא"כ הרי היו כקטן שנולד. ופירש המהר"ל דהיינו דוקא להך מלתא בלבד, היינו לענין עריות, שהרי לא נולדו בחיוב המצוה אלא הם קיבלו מאליהן, בזה אמרינן שלהך מילתא הוה כגרים שאין עריות בהם, ולפיכך כל עריות שהן מן התורה שניתנה אח"כ לא היה נוהג באבות, דאע"ג דמן התורה אסור והם היו שומרים את מצוות התורה, מ"מ כיון דמצד התורה אתה בא לאסור והם קבלו אותה עליהם, הרי להכי ליכא לאוסרם כיון דמהתורה הא לא היתה להם בזה קורבה דנחשבו כגר שנולד, אבל הא ודאי דקורבה מצד עצמם לא נתבטלה דשתים עשרה אחים בני יעקב שבטי י - ה ודאי נינהו.

חילוק בין מגייר מדעתו למגייר בכפיה

עוד כתב, ואין להקשות דא"כ יהיו יוצאי מצרים מותרים בקרוביהם, דהא קבלו עליהם את התורה ולא נולדו בחיוב, אין זה קשיא, דהם הוכרחו לקבל דהא כפה עליהם הר כגגית, ולא אמרינן בזה דהוי כקטן שנולד, דודאי מי שנתגייר מעצמו כגון גוי, כיון דלא היה צריך להתגייר והוא גייר עצמו הוי בריה אחרת לגמרי, אבל ישראל שיצאו ממצרים כיון שהיו מחוייבים לקבל את התורה והיו מוכרחים לזה, לא נחשבו כקטן שנולד.

גר שנתגייר לענין פרו ורבו

בהקדמת ספר שב שמעתתא (אות ט) הביא דברי המהר"ל האלו, ורצה ליישב עפ"ז עוד קושיא, דהנה ביבמות (סב) פליגי ר"י ור"ל בנכרי שהיה לו בנים ונתגייר, דר"י סבר דקיים פו"ר שהרי יש לו בנים. ור"ל סבר גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, ולא קיים פו"ר. ולכאורה תקשי הא דאמרו שם בש"ס בפלוגתא דב"ש וב"ה, ב"ש סברי ב' זכרים וב"ה סברי זכר ונקבה. ב"ש ילפי ממשא שהיה לו שני בנים ופירש מן האשה, וב"ה ילפי מבריתו של עולם זכר ונקבה, ואמרינן וב"ה לילפי ממשא, ומשני משה מדעתו פירש והסכים הקב"ה על ידו ע"ש. וא"כ לב"ש דילפי ממשא נהי דקיים פו"ר בב' זכרים, הא בשעת מתן תורה דין גרים להם. ולר"ל צריך לקיים עוד הפעם פו"ר דהוי כקטן שנולד. אבל לפ"ד הגור אריה מיושב, דבגרות שע"י ההכרח אין את הכלל דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי.

למה לא דברט על משה רק אחרי קברות התאווה

ועי"ש עוד (הקדמת השמעתתא) מה שרצה ליישב עפ"ז קושיית התוס', למה לא דברו אהרן ומרים במשה עד אחר קברות התאווה. אלא משום דקודם היו סבורים דגר שנתגייר כקטן שנולד וצריך לקיים פו"ר אף שהיו לו בנים מקודם, וא"כ סברו כי בודאי לא ביטל משה המצוה מדעתו אלא דהקב"ה צוה עליו, אולם אחרי רואם בקברות התאווה שנאסרו להם עריות, וא"כ מוכרח שלא אמרינן בגירותם דכקטן שנולד דמי כמ"ש המהר"ל הנ"ל, וא"כ הרי כבר קיים משה פו"ר בבניו הראשונים ומצאו פתח לחשדו שמדעתו פירש, כיון שאינו מבטל מצוה בזה ולזה התרעמו הלא גם בנו דבר ה', עד שהשיב להם הקב"ה פה אל פה אדבר בו, אני הסכמתי לדבריו.

ביאור הכלי חמדה בדברי מהר"ל

בספר כלי חמדה ביאר בכוונת דברי המהר"ל דלא שייך בישראל בקבלת התורה גר שנתגייר כקטן שנולד דמי. שהרי חזינן דכפה הקב"ה עליהם הר כנגית ואמר להם אם תקבלו את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם, א"כ הראה הקב"ה דישראל אין חיותן כי אם ע"פ תורה הקדושה, וכל שרשם וחיותן בתורה, א"כ ל"ש בזה גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, דאדרבה הרי עיקר נתינת התורה לישראל הוא מפני ששייכים לה, והיא שלהם מפאת שהם בני אברהם יצחק ויעקב. ודוקא בגר הבא להתגייר מאומה אחרת הרי בזה הוא מפריד עצמו מאומות העולם, שכל שרשם וחיותן ע"פ טבעי שמים ומדבק עצמו בהשי"ת, בזה אמרי' שהרי הוא כקטן שנולד. אמנם בישראל הוא להיפוך, דבאמת הם נתייעדו מראש לקבלת התורה, ובזה נשלמה תכלית הבריאה שלהם שהוכנו לזה מאז, מפאת היותם בני אברהם יצחק ויעקב, וא"כ איך שייך בזה לומר דהוי כקטן שנולד.

והבנה זו מוכרחת מדברי השמעתתא הנ"ל, שרצה לתרץ הא דמשה רבינו שפירש מן האשה, והרי במתן תורה גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, וא"כ לר"ל לא קיים פו"ר וצריך לקיים עוד הפעם, ומזה הוכיח כהמהר"ל דבמתן תורה ל"ש הא דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי כיון שהיו מוכרחים על זה. אמנם לכאורה הדברים מחוסרין הבנה, דהא נראה פשוט דמשה רבינו לא היה בכלל בני ישראל שכפו אותם לקבלת התורה, דהרי חז"ל דרשו על ישראל שהוכרחו לקבל התורה מקרא דויתיצבו בתחתית ההר, מלמד שכפה עליהם הר כנגית, ואילו במשה כתיב ומשה עלה האלוקים, וא"כ משה רבינו לא היה בכלל הכפיה, והדרא קושיא לדוכתיה.

אלא ודאי דס"ל לשמעתתא בכוונת המהר"ל כמו שכתבנו לעיל, ולכן אף דמשה לא היה אנוס ומוכרח, היינו רק משום שהוא לא היה צריך לזה אלא הוא מעצמו נתעלה בהשגתו להשיג כל זאת, שכל חיותו ושרשו הוא רק ע"י התורה"ק, וא"כ פשיטא דלא גרע מכל ישראל דל"ש בהו כללא דקטן שנולד דמי כיון שנתיעדו לזה מתחילת ברייתן וכמש"נ.

עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל

הגרנ"ט (כתובות סימן כח) הביא הא דנחלקו בגמרא בעכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר או ממזר. ושיטת התוס' (יבמות טז, ב) דלמ"ד הולד כשר היינו משום דאזלינן בתר דידיה דהיינו הגוי או העבד, אבל אילו היו הולכים אחרי האם שהיא ישראלית היה הולד ממזר, ולפ"ז הרי הולד צריך גירות. וקשה לשיטתם מהא דאיתא בגמרא בכורות (מז, א) דלויה שילדה בנה פטור מחמש סלעים, ומוקי לה באופן דאיעבר מעכו"ם ופטור מפדיון הבן, משום דהולד לוי פסול מקרי, ולשיטת התוס' דהוי הולד גוי, בלא"ה פטור מחמש סלעים ואפילו בן ישראלית שנולד מעכו"ם, יפטור מחמש סלעים כיון דגוי הוי.

ובאמת שבשו"ת חמדת שלמה (אה"ע סימן ב) הביא לדברי בעל נתיבה"מ שדן בשאלה זו, והעלה שכל מה שהוא הולך אחר האב ונחשב כגוי הוא רק עד הגירות, אבל לאחר הגירות כבר נשתנה דינו והולך אחר האם ואינו ככל גר בעלמא ע"ש.

יחס ישראל וקדושת ישראל

עוד מקשים מגמרא יבמות (עח, ב) דאמרינן מעוברת שנתגיירה, בנה אין צריך טבילה דסלקא ליה טבילה דאמו, ולא הוי חציצה משום דהוי רביתיה. ובתוס' (מז, ב) הקשו האיך מועיל הטבילה להבן קודם מילתו. ותירצו דכיון דאכתי לא חזי למילה לא מעכב המילה, וחל הגירות בטבילה לחודא, מידי דהוה אנקיבה דכל שאינו חייב במילה אינו מעכבו בגירות.

וברמב"ן תירץ דבדיעבד מהני טבילה קודם מילה. ומבואר דס"ל דלעולם גמר הגירות להעובר הוא במילה, וא"כ היה לנו לומר דכשנימול יהיה דינו כקטן שנולד, ולא יהיו לו קרובים אפילו מאמו, וזה אינו, דמפורש ביבמות (צז, ב) דבהורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה, יש לו קרובי האם. ובשלמא להתוס' שכה"ג אין המילה מעכבת, ודיינינן שנגמרה גירותו במעי אמו, אתי שפיר הא דאמרו דגר שהורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה יש לו קרובי האם, די"ל דקרובי האם תליין בלידה ולא בהריון, וכיון דבשעת הלידה הוי ישראל שפיר יש לו קרובים מאמו. [וכן באמת הוכיח הגאון ר' זלמן נחמיה גולדברג זצ"ל מגמרא זו שכל קרובי האם תליין בלידה ולא בהריון.] אבל לד' הרמב"ן שלא נגמרה הגירות עד המילה שלאחר הלידה, הרי היה לנו לומר דכשנימול יהיה דינו כקטן שנולד, ולא יהיו לו קרובים אפילו מאמו, וזה אינו כמפורש בגמ' יבמות הנ"ל.

וכתב הגרנ"ט, שבכל גירות איכא ב' ענינים יחוס וקהל ישראל, וקדושת ישראל. ומעתה י"ל, דעבד ועכו"ם הבא על בת ישראל הגם שצריך הולד גירות לשיטת התוס' ביבמות, מ"מ אין זה משום שהוא גוי גמור, דבאמת מאחר שהוא נולד מאם ישראלית יש לו יחוס ישראל, שהרי הוא מתיחס אחר אמו, אלא שחסרה לו קדושת ישראל, דענין הקדושה תלוי באבות. וכמו שקדושת כהונה ולויה תלויה באבות, ה"נ קדושת ישראל תלויה באבות, ולא סגי לזה

במה שהוא מתיחס אחר אמו. ולפ"ז לא קשה על תוס' בולד שנולד מעכו"ם הבא על בת ישראל שיהא פטור מפדיון הבן משום דנכרי הוא, דבאמת ישראל הוא מצד יחוס ישראל כיון דאמו ישראל ומתיחס אחריה, ומה שחסר לו קדושת ישראל אינו מחריב בענין זה.

ובזה יתיישבו גם דברי הרמב"ן דבמעוברת שנתגירה וילדה עדיין לא נגמרה הגירות, ואפ"ה יש לו קרובי האם ולא אמרינן שאח"כ כשנימול שנגמר גירותו הוי כקטן שנולד, ומשום דבאמת במעוברת שנתגיירה דנעשית ישראלית גם העובר נעשה ישראל, אפילו אי עובר לאו ירך אמו הוא דמ"מ ישראל הוא כיון דאמו ישראלית היא, רק שחסר לו קדושת ישראל, וע"ז מהני המילה דאח"כ שיהא לו קדושת ישראל, ובזה לא אמרינן דקטן שנולד דמי.

ביאור דברי המהר"ל ע"פ הגרנ"ט

והוסיף שם הגרנ"ט, דלגירות כזה דקדושת ישראל אין צריכים כלל דעתו, מפני שמחויב הוא להכנס תחת כנפי השכינה כיון שהוא בעצם כבר שייך ליחוס ישראל מצד אמו. והביא מדברי השטמ"ק בכתובות בסוגיה דגר קטן דהקטנים בעת מתן תורה נעשו ישראלים גמורים בלא דעתם, משום שהם בני אברהם יצחק ויעקב, והיו מחויבים להכנס תחת כנפי השכינה.

ובאמת שדברים אלו מתאימים מאוד עם דברי המהר"ל דלעיל, דלהכי אין בגירות דהר סיני דין דקטן שנולד דמי כיון שהיו מוכרחים, והיינו כנ"ל דבעצם כבר היה להם יחוס ישראל מצד אבותם שהם בני אברהם יצחק ויעקב, והגירות דסיני לא הוי אלא להכניסם תחת כנפי השכינה, היינו להכניסם בקדושת ישראל, אשר מטעם זה לא היה בהם הדין דקטן שנולד דמי. וכן הביא בספר דודאי משה (שיעורי הגרנ"ט) לפרש ד' המהר"ל אלו ע"פ יסוד הדברים הנ"ל.

אלא שצ"ע אם ניתן לפרש ד' המהר"ל ע"פ יסוד הנ"ל, שהרי המהר"ל נקט דגבי השבטים מאחר שקיבלו עליהם מצוות התורה מרצונם שלא בהכרח, אמרינן בהו דקטן שנולדו דמיינן, ואילו לפי האמור הרי כבר היה להם יחוס ישראל מצד שהם בני אברהם יצחק ויעקב, ואע"פ שהם קיבלו עליהם המצוות מרצונם, מ"מ לא יהיו אלא כמשה רבינו שג"כ לא היה גביה כפיה, ואפ"ה אמרינן שלא שייך בו דינא דקטן שנולד דמי, ה"נ היה לנו לומר כן גבי השבטים.

ואולי יש לחלק דגבי השבטים עדיין לא הגיע זמנם להכנס בקדושת ישראל ולהתחייב בכל המצוות, ולכן מה שמקבלים עליהם המצוות מרצונם מחשיב להו כקטן שנולד, ורק בסיני שכבר הגיע זמנם להכנס בקדושת ישראל ולהתחייב במצוות אפילו בעל כרחם, בזה דייקא אמרינן דל"ש בהם דינא דקטן שנולד דמי.

"הפה שאסר הוא הפה שהתיר"

עוד תי' המהר"ל וז"ל, כי תולדות יעקב שהותר להם לישא אחותם, הכל היה ברוח הקדש כו', כי יעקב שהיה יודע ברוח הקדש, ידע שמותר לשבטים לישא אחותם, וכמו שהיו יודעים לקיים התורה ברוח הקדש, יודעין היו להתיר ברוח הקדש, ואין זה סותר התורה, כי נותן התורה אוסר ונותן התורה מתיר, וכן הטעם מה שנשא יעקב שתי אחיות כו', ואין זה שלא שמר התורה, אך כי הפה שאסר הוא הפה שהתיר, ומי שהיה מודיע להם התורה הודיע להם ג"כ זה, והודיע ליעקב כי ראוי לו שישא שתי אחיות, כמו שנאמר לו לאלהיו בהר הכרמל להקריב בחוץ. [ועיין עוד בנפש החיים (שער א, כב) דברים בזה].

ואל יקשה לך למה נחשב ליעקב לגנאי מה שנשא ב' אחיות, כדאיתא בפרק ערבי פסחים (ק"ט, ב) שלא ירצה לברך לעתיד מפני שנשא ב' אחיות, אין בזה קושיא, כי זה הוא הגנאי כי לא הותר ליעקב ב' אחיות רק בשביל שלא נתנה תורה, וזה ידע יעקב, ומפני שהותר לו דבר זה רק בשביל שלא נצטווה, אע"ג שע"י רוח הקדש עשה, גנאי הוא, דסוף סוף דבר זה יהיה נאסר כשתנתן התורה.

התר ברוה"ק לעבור על ז' מצוות ב"נ

בספר כלי חמדה התעורר בדברי המהר"ל האלו שמאריכות ודקדוק לשונו נראה דדוקא בהנך מצוות דב"נ אינו מוזהר בהם, היינו המצוות שעתידין לינתן בסיני שהם קיימו אותם אע"פ שלא נצטוו בהם, באלו אמרי' דכיון שכל קיום מצוות אלו הם ע"י רוה"ק ולא נצטוו עליהם, שוב מהני רוה"ק להתיר להם אותם. אבל בז' מצוות ב"נ נראה דס"ל למהר"ל דלא היו יכולין האבות לעבור עליהן אפילו ע"י רוה"ק, עיין היטיב בכל דבריו ותמצא כן.

אך הכלי חמדה כ' שיש להסתפק בזה, דנראה דקודם שנתנה תורה לישראל ועדיין לא נאמר אלה המצוות שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה. הרי היה עוד כח התורה בשמים אפילו באותן המצוות שנצטוו ישראל, דרק אחר שנחתמה תורה הקדושה ונתנה לישראל מאז אמרינן תורה לא בשמים היא. וכמו"כ בז' מצוות דב"נ אע"ג דנצטוו

עליהן מאדה"ר ואילך, מ"מ לא ניתן להם התורה ונשאר כח התורה בשמים ושוב מהני הוראה משמים לבטל מהז' מצוות.

מה היה ההיתר לאברהם אבינו לשחוט את בנו

ורצה להביא ראיה לזה מנסיון העקידה שנסה הקב"ה את אברהם להקריב את יצחק אע"ג דשפיכות דמים הוא מהז' מצוות ב"נ, ועל כרחך דהיינו משום שעשה ע"פ הדיבור היה חייב אברהם לשמוע, וכן יצחק היה חייב להאמין לאברהם שהיה נביא מוחזק, הרי דמהני נבואה לעבור על דברי תורה שנצטוו.

אלא שכ' לדחות זאת, דשאני התם דקיימ"ל שנביא שהוא מוחזק, לצורך שעה שומעים לו לעבור על דברי תורה, כמו שמצינו באליהו בהר הכרמל (סנהדרין פט, ב). וזה אפילו לאחר מתן תורה, א"כ ה"ה קודם מתן תורה בז' מצוות בודאי לצורך שעה היה נביא נאמן, וכך היה בהעקידה שהיה אברהם אבינו ע"ה מוחזק בנבואה והיתה הוראת שעה. אבל להתיר לשבטים כולם אחותם בתמידות, וכן יעקב שישא שתי אחיות בתמידות, זה אינו בגדר הוראת שעה, ושוב אי אפשר להתיר משמים ע"פ נבואה ורוה"ק על מה שכבר נצטוו. לזאת צ"ל שעל זה הא עדיין לא נצטוו והיה הקיום רק ע"י רוה"ק ולהכי מהני רוה"ק להתיר.

ובאמת יש לעיין בדברי המהר"ל גופא, שהרי הוא גופא הזכיר בדבריו אלו שהודיע הקב"ה ליעקב שישא שתי אחיות כמו שנאמר לאליהו בהר הכרמל להקריב בחוץ, והרי התם עיקר ההיתר הוי מטעם דהוראת שעה היה, ואילו כאן לא הוי הוראת שעה אלא בתמידות. ובהכרח דההיתר הוא משום שעדיין לא נצטוו רק היה ע"פ רוה"ק וכמ"ש מהר"ל גופיה, וא"כ מה זה שדימה היא דאליהו בהר הכרמל להא דיעקב שנשא ב' אחיות וצ"ע.

האם קיימו האבות מצוות ל"ת

עוד כתב המהר"ל ליישב הא דיעקב שנשא שתי אחיות, ובניו שנשאו אחותם, וכן עמרם שנשא דודתו, ע"פ מה שכתב לחדש דאע"ג דקיימ"ל דמי שאינו מצווה ועושה עושה מצוה ומקבל שכר ע"ז, היינו דוקא במצוות עשה, אבל במצוות לא תעשה שאין עליה קבלת שכר, לא שייך לקיים הלא תעשה מי שלא נצטווה. רק איש אשר מצד מהותו ראוי לקיים כל התורה כמו אברהם אבינו, שהיה ראוי לקיים כל המצוות, אבל שאר האבות אע"ג דהיו מקיימין כל המצוות עשה, אבל בלא תעשה לא היו נזהרין, כיון דבל"ת מי שאינו מוזהר אין ענינו כלל היינו שאין לו שייכות כלל ללא תעשה.

והטעם דעיקר מצוות הל"ת הוא שלא יעבור רצון בוראו, וכל זמן שלא אסר השי"ת אינו עובר רצון בוראו כלל. וראיה לזה הנשים שהם פטורות מבל תטמאו ולא תשחית, ואם הם מקיימין מצוות ל"ת אלו, אין להם שכר כלל על זה. וה"נ למה להם לאבות להפריש עצמם מדבר שאינו אסור להם. אבל במצוות עשה יש להם לעשות ולקיים, כי זה רצונו של מקום, ויש קבול שכר על זה.

ולכן תמצא תמיד במצוות עשה שהיו מקיימין כגון שחיטה כשירדו האחים למצרים אמר יוסף וטבוח טבח והכן, ודרשו חז"ל (חולין צא, א) שאמר פרע להם בית השחיטה. וכן מצינו לגבי יעקב דכתיב ויקן את פני העיר, ודרשו שקבע תחומין. אבל במצוות ל"ת אין הדבר כן, דלא מסתבר לאסור מאחר שלא נצטוו. עוד כתב שמי שאינו מצווה בל"ת ומקיימו הוי גריעותא, שאין לאסור עצמו בדבר שלא אסרה אותו התורה. ולזאת לא שייך לומר שהיו מקיימין הל"ת עד שלא נצטוו, וזהו טעם שנשא יעקב שתי אחיות והשבטים שנשאו אחותם.

יישוב קושיית תוס' בחולין עפ"י ד המהר"ל

איתא בחולין (צא, א) אמר רבי יוסי ברבי חנינא מאי דכתיב וטבוח טבח והכן - פרע להם בית השחיטה, והכן - טול גיד הנשה בפניהם, כמ"ד גיד הנשה נאסר לבני נח. והק' בתוס' וז"ל וא"ת דלמא לא נאסר ואפילו הכי היו מקיימין כמו שחיטה דקאמר פרע להם בית השחיטה כו' יעו"ש מה שתירצו.

אך לפי יסוד דברי המהר"ל הנ"ל א"ש היטב דשחיטה הוי מצוות עשה ושפיר איכא למימר שקיימוהו אע"פ שלא נצטוו, אבל גיה"נ הוא לאו, ובהא אמרינן דאי לאו דנאסר להם לא היו מקיימין אותה כדברי המהר"ל.

הערה מד' הר"ן בדרשות דכ' דאף קודם מ"ת העבירות מזיקין בטבען

והנה יש להעיר בדברי המהר"ל האלו מדברי הר"ן בדרשות. דעיין בדרשות הר"ן (דרוש האחד עשר עמוד תלו הוצאת מה"ק), שהביא שתי סברות בענין זה אם אמרינן שבאמת אין טעם למצוות אלא כולן נמשכות רק משום שכך רצה השי"ת, או שמה שאסרה וציוותה תורה הוא משום שיש בהם בעצם תועלת בעשיית המצוות או נזק בעשיית העבירות. ואכן הר"ן צידד שם כסברה השניה שכל העבירות והאזהרות האמורות בתורה הם דברים שבעצם מזיקים ומולידים באדם רושם רע, גם אם לא נצטוו והוזהר בהם ע"ש.

ולפי"ז מה איכפת לך מה שלא נצטוו האבות קודם מ"ת בל"ת, סוכ"ס הוא דבר המזיק בעצם וראוי לאדם המשיג טעמי המצוות ברוה"ק להתרחק מהן.

תרי"ג מצוות שמרתי

גם המהר"ל עצמו בסוף דבריו הקשה על דבריו ממה שנמצא במדרש, שאמר יעקב לעשו עם לכן גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי (ובכללן שס"ה ל"ת), ומוכח שגם יעקב קיים כל התרי"ג מצוות, רק שנשא ב' אחיות על פי רוח"ק ע"ש.

אינו שוה בכל

עוד העיר בכלי חמדה על יסוד דברי המהר"ל הנ"ל מגמ' (ב"מ ל, א), דת"ר והתעלמת פעמים שאתה מתעלם פעמים שאי אתה מתעלם, הא כיצד היה כהן והיא בבית הקברות כו', לכך נאמר והתעלמת מהם. ואמרו למאי איצטריך קרא אילימא לכהן והיא בביה"ק, פשיטא האי עשה והאי ל"ת ועשה, ולא אתי עשה ודחי את ל"ת ועשה כו'. והק' בתוס' דכי אמרינן אין עשה דוחה ל"ת ועשה הני מילי ל"ת ועשה השוה בכל, אבל האי לאו דטומאה שאינו שוה בכל משום שאינו נוהג אלא בכהנים דחי, כדמוכח פרק שני נזירין כו', ע"ש מה שתירצו.

אך בשטמ"ק תירץ בשם י"מ דעשה דהשבה נמי לא עדיף מיניה דאיהו נמי אינו שוה בכל, דאינו נוהג בזקן ואינו לפי כבודו, ולא בנשים משום דכל כבודה בת מלך פנימה כו', כן הביא בשם הרא"ש, ובשם התוס' שאנץ.

ומבואר בדבריהם, דכמו דאמרינן דלאו שאינו שוה בכל הוא קיל, הוא הדין אם העשה שבא לדחות אותם הוא אינו שוה בכל נמי הוי עשה דקילא ואין בכחו לדחות עשה ולא תעשה שאינה שוה בכל. ובמלוא הרועים נסתפק בזה. ולדברי המהר"ל יש לחלק טובא בין עשה לל"ת, דדוקא בל"ת שאינו שוה בכל מקרי קולא, כיון דבאותן שאינה נוהגת בהם לא שייכי בגווה כלל, דאפילו אם מקיימין אותה אין בזה קיום מצוות ל"ת. אבל בעשה שאינו שוה בכל כיון דסו"ס כולם איתנהו בגווה, דהא אם ירצו לקיימה חשיב עושה מצוה ומקבלין עליה שכר כאינו מצווה ועושה, י"ל דשפיר עדיף מל"ת שאינו שוה בכל, ושפיר ידחה עשה שאינו שוה בכל לל"ת שאינו שוה בכל. ולכאורה מוכח מהראשונים הנ"ל דלא כסברת המהר"ל.

דינה ויוסף התחלפו

בעיקר קושיית המהר"ל איך נשא שמעון את דינה, כבר קדמוהו בעלי התוס' (ריב"א, מושב זקנים ועוד). ותי' בספר מושב זקנים על פי דברי התרגום יונתן (בראשית ל, כא) על הפסוק ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה, שכתב וז"ל ומן בתר כדין ילידת ברת וקרת ית שמה דינה, ארום אמרת דין הוא מן קדם ה' דיהון מני פלגות שבטיא, ברם מן רחל אחתי יפקון תרין שבטין היכמא דנפקו מן חדא מן אמהתא. (זאת אומרת שהיא התפללה שמרחל תצא שני שבטים כמו שיצאו מהשפחות). ושמיע מן קדם ה' צלותא דלאה, ואיתחלפו עובריא במעיהון והוה יהיב יוסף במעיה דרחל ודינא במעיה דלאה. פירוש שבאמת לאה היתה מעוברת עם יוסף, ורחל היתה מעוברת עם דינה, אבל אם כך אז רחל תלד פחות שבטים אפילו מהשפחות, לכן התפללה לאה והחליפו העוברים במעיהן, ולאה ילדה את דינה ורחל ילדה את יוסף.

ולפי"ז דינה לא היתה אחות שמעון מאמו כי אם מאביו, וב"נ אינו אסור אלא באחותו מאמו כמבואר ברמב"ם (מלכים ט, ה) וז"ל שש עריות אסורות על בני נח: האם, ואשת האב, ואשת איש, ואחותו מאמו, וזכור, ובהמה, שנאמר על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו כמשמעה, ודבק באשתו ולא באשת חבירו, באשתו ולא בזכור, והיו לבשר אחד להוציא בהמה חיה ועוף שאין הוא והם בשר אחד, ונאמר אחותי בת אבי היא אך לא בת אמי ותהי לי לאשה.